

בתי דינים. לפיכך מגבים הנזקין מן המטלטלין של יתומים (רי"ף; רמב"ם ח, יב וש"פ). ויש מי שכתב שבניזקין לא תקנו שאין שייך שם טעם של 'נעילת דלת' כבעל חוב (רבנו אפרים, מובא ברי"ף וברא"ש).
ודעת הרא"ש שבדורות הללו מטלטלים כקרקעות לכל עניני שיעבוד מדינא דגמרא אף בלא תקנה.

ג. הנזקין משתלמים על פי עדים בני חורין [למעט עבדים] ובני ברית [למעט נכרים]. (ואין אומרים, לענין נזקין ראוי להאמין לכל אדם כדי שישתלם לניזק דמי נזקו. ערא"ש).
א. לפרש"י (בגטין ט י – דלא כהתוס' שם ולהלן פה ורמב"ם עדות ט, ד) עדות נכרים כשרה מהתורה [מלבד בגטין וקדושין שאינן בתורתם]. ומכל מקום מדרבנן פסול.
ב. שור של נכרי שנגח שור של ישראל – אין מוציאים מן הנכרי אלא בעדים כשרים (כ"כ הרא"ש בפירוש אחד לבאר חידוש המשנה).

הנשים בכלל הנזק כאנשים, שהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין ולכל דינים שבתורה (איש או אשה, כי יעשו מכל חטאת האדם; ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. ואף בפרשת שור שנאמר בה איש, נתרבה שור האשה לחיוב מיתור 'שור'. עפ"י גמרא מד: ותוס'. וע"ש ברש"י).

דף טו

לב. א. חצי נזק של תם, קנס הוא או ממון? מאי נפקא מינה?
ב. תשלומי קנס הבאים על נזיקין, כיצד דינם בבבל?

א. חצי נזק, רב פפא אמר: ממון. סבר, סתם שוורים אינם בחזקת שימור הם עומדים, ובדין הוא שצריך לשלם הכל אלא חס המקום עליו שעדיין לא הועד שורו. רב הונא בריה דרב יהושע אמר: קנס. סבר, סתם שוורים בחזקת שימור הם עומדים, ובדין הוא שלא ישלם כלל, והתורה קנסתו כדי שישמור שורו. [יש מפרשים (עפ"י הגמרא להלן מה): שנחלקו בדבר תנאים במקום אחר (עפ"י פירוש הראב"ד שם)].
מבואר בסוגיא שלדעת האומר קנס הוא – אין תם משלם על פי עצמו, משא"כ למאן דאמר ממון. וכן בשור שהמית אדם, לדעת רבי יוסי הגלילי שמשלם חצי כופר, אינו משלם עפ"י עצמו אלא למאן דאמר חצי נזק ממון.

לדעת הראב"ד (לה:): הואיל וחצי נזק מתשלומי הקרן הם, אין זה דומה לשאר קנסות, ואם הודה המזיק אומרים לו בית דין: לך שלם. וכל שכן שמועילה תפיסה אף לאחר הודאה, אלא שאם מסרב לשלם – אין כופים אותו ולא גובים ממנו (ומש"כ הראב"ד להלן כד. שאין משלם על פי עצמו – צריך לפרש כוונתו לענין כפיה. ואף כשבאו עדים לאחר מכן אין לכפותו לשלם למ"ד מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור – כ"מ להלן מ: כמוש"כ התוס'. וצ"ע בראב"ד לג.). ויש חולקים (רשב"א לג לה, נמו"י לה: רש"ל ועוד).

ופסקו הלכה קנס הוא.

אפילו למאן דאמר 'קנס', לאחר שלש נגחות, גם לדעת הסובר 'צד תמות במקומה עומדת' – אותו צד תמות הוא ממון, שהרי שור זה אינו בחזקת שימור (עפ"י רש"י וש"ר להלן לט. תוס' ורשב"א מ. תוס' מה: ויתכן שלדברי המאירי שם הוי קנס).

ואולם שור תם שהוחזק ליגח ולא העידו בפני בעליו – נשאר דינו קנס (כן מבואר בראשונים מ. בפירוש מה שאמרו 'שהכיר בו שהוא נגחן').

ב. אמרו: כיון שחצי נזק קנס הוא, מעתה כלב שאכל כבשים וחתולה שאכלה תרנגול – בגדולים – משונה הוא ואין מגבים בבבל [שאינן שם סמוכים לדון דיני קנסות].

א. כתב הרא"ש: נראה שרק לענין פחת המיתה אמרו, אבל חייב דמי בשר על הנבלה [וברשות הרבים – כפי מה שנהגית], ואעפ"י שתחילת הנזק על ידי שינוי, האכילה עצמה אינה משונה. ואין כן דעת רש"י (ערש"י כג סע"א. וע"ע להלן יט ובמנח"ש).

ב. כתבו התוס' והרשב"א שלדעת האומר חצי נזק ממון – אין חייב כלל, שאין ללמוד זאת מקרן, שהקרן אינה משונה כמו אלו (ויש כו"ב בתוס' כא סע"ב, שדבר שהוא משונה ביותר כגון קפיצת כלב וגדי ממטה למעלה – פטור, שהוא אנוס. ושם לא חילקו אם חצי נזק קנס או ממון). ויש חולקים (ע' תו"ח). ונחלקו ראשונים בשור תם שנגח, למ"ד ממון הוא, האם גובים אותו בכבל, אם לאו כיון שאינו שכיח (ע' שיטמ"ק כאן; ריטב"א כתובות מא. וערש"י יט: ד"ה אסלא. וצ"ע ברשב"א שם).

ג. נראה שאף בכבל חייב לשלם כמה שנהגה, שאין זה מתורת קנס.

ואם תפס – אין מוציאים ממנו. ואם דמי ההנאה יותר מחצי נזק – משלם יותר מחצי (ע' שיטמ"ק כא.).

א. אומר רבנו תם (וכ"כ או"ז ומהרי"ח): דוקא אם תפס את המזיק עצמו אין מוציאים ממנו, שהקלו בזה חכמים שיוכל להחזיק בו אם לקחו בשעת ההיזק [י"א שבדוקא הוא, שאין מועילה תפיסה לאחר שהמזיק הגיע ליד בעליו (מובא במרדכי כאן ובהגמ"י סנהדרין ה, טו)]. ויש אומרים שה"ה לאחר מכן (עב"ח א), אבל דבר אחר – מוציאים ממנו.

והרא"ש חולק ואומר שכל מה שתופס אין מוציאים ממנו, ואם תפס יותר מהמגיעו – שמים לו ב"ד דמי נזקו ומוציאים מידו המותר (וכ"ה בפרישה ובסמ"ע בדעת הרי"ף והשו"ע. וכ"ה בפירוש הר"י הונתן לו: וכ"מ מפשט דברי רש"י שם).

ויש שהכריעו כדעה ראשונה בשור תם שמשלם מגופו, שאין מועילה שם תפיסה אלא תפיסת עצמו (ענמו"י פ"ב ח. בדפי הרי"ף) בשם הרמ"ה; מרדכי סופ"ג וריטב"א כתובות מא:).

ב. תפס, ותבעו המזיק – ב"ד אומרים לניזוק להביא עדים, ואם ייראה להם שבדין תפס – אומרים למזיק אין אנו דנים לחייבך קנס אבל אם תרצה לפדות מה שתפס משלך – תן לו כך וכך ממון.

[נחלקו הדעות כשאין לו עדים על החיוב, ואין גם עדים על התפיסה, האם נאמן במגו שיכול לומר לא תפסתי (טור חו"מ שצט בשם הרא"ש; רמ"א וסמ"ע שם), אם לאו, שבקנס אין שייך חיוב אלא בעדים (עפ"י רמ"ה, נמו"י סופ"ג)].

ואם אמר: קבעו לי מועד לדון בארץ ישראל [בזמן שיש שם סמוכים. וערשב"א להלן לו: וצ"ע] – קובעים לו. ואם אינו הולך (המזיק) – משמתים אותו.

א. אף על פי שעתה אין מגבים קנסות, מנהג שתי הישיבות שמשמתים את המזיק עד שיפייס הניזוק כפי ראות בית דין (עפ"י ראב"ד ורמ"ה – מהגאונים. וכ"ה ברמב"ם סנהדרין ה, יז 'מנהג הישיבות בחוצה לארץ'. ובלא שומת ב"ד – ע' תשובות שר שלום קלב קלד. וראה בפירוט בשערי צדק ח"ד א, יט תשובת רש"ג; ספר הזכות לרמב"ן כתובות פג).

ובדברים שיש להם קצבה מהתורה, כחמישים של אונס ומפתה – עד שיתן אותה קצבה (ראב"ד). והרא"ש חולק וסובר שאין משמתים על כך שהרי זה כגבייה (ונראה שאינו חולק על עיקר

התקנה אלא שאינו מדינא דגמרא וא"כ מסתבר שלא הנהיגו כן אלא בניזקין. ע' רא"ש פ"ח סוס"י ב. ויש אומרים אף בחצי נזק של שור תם אין מנדים, מאחר שסתם שוורים בחזקת שימור עומדים (עפ"י יש"ש).

ב. יש אומרים שבקנסות המרובים על ההזק, כגון כפל וארבעה וחמשה – אין מועילה תפיסה בזמן הזה, שלא עשו בזה תקנה (רמ"ה, נמו"י). ויש חולקים וסוברים שאין זו תקנה כלל אלא דין הוא שמן התורה מחוייב בדבר אלא שאין מי שיכפנו על כך בחו"ל, ובכגון זה עושה אדם דין לעצמו ומועילה תפיסתו (רא"ש. וכ"כ הר"י מלוניל כו: לענין דמי הבושת אעפ"י שלא חיסרו ממון).

ג. בדיני קנסות, כשהודה המזיק, בין שהניזק תפס קודם שהודה או לאחר שהודה – מוציאים ממנו (ראב"ד). והרמב"ן הקשה הלא אין הודאה הפוטרת אלא בבית דין ועתה שאין לנו סמוכים אינו נפטר, הלכך אין מוציאים ממנו.

[מדברי הרא"ה (בשיטמ"ק מ:): נראה שמועילה תפיסת הניזק שלא ייפטר הלה בהודאתו. ואף בזמן שהיו סמוכים. ושם מדובר בשור תם, ושמה שונה משאר קנסות. וצ"ע].

ומשמתיים את המזיק עד שיסלק אותה חיה שהזיקה (שיהרוג אותו הכלב או החתול. רש"י. וע' גם בדברי רבנו יהונתן כד:).

שור תם שנגח – אין מחייבים אותו לסלקו, אבל הועד – משמתיים. ואפשר שמועד לבהמה אין משמתיים כיון שאם הזיק משלם מלוא הנזק (עפ"י רא"ש. ורש"ל פירש הטעם, שדוקא המסוכן לאדם אסור לקיימו ומנדים עד שיסלקנו).

כל זה בחצי נזק של שור תם, אבל בצרורות – ממון הוא (ומשלם על פי עצמו ומגבים בבבל).

דפים טו – טז

חמשה תמים וחמשה מועדים – נתבאר לעיל ב-ג.

לג. מה דין התשלומים בנוקי החיות הטורפות לסוגיהן?

הואב והארי והדוב והנמר והברדלס והנחש – הרי אלו מועדים (ומשלמים נזק שלם בפעם הראשונה שהזיקו. ואפילו בנשיכה, שלא כבהמה שהיא תמה לענין נשיכה. ערש"י טו:). רבי מאיר אומר: אף הצבוע [ופירשו בגמרא על פי דברי רב יוסף ש'ברדלס' דמתניתין ו'צבוע' דרבי מאיר – מין אחד הם, אלא שזה הזכר וזו הנקבה. ותכונות שונות להם].

רבי אלעזר אומר: בזמן שהם בני תרבות – אינם מועדים. והנחש מועד לעולם. חכמים אינם מחלקים בדבר, והלכה כמותם שאין חילוק בין בני תרבות לשאינם בני תרבות – לעולם הם מועדים (רמ"ה, מובא בנמו"י; רש"ל).

אמר שמואל: ארי ברשות הרבים, דרס ואכל (בהמה, שאכלה מחיים בלא להרגה תחילה) – פטור, כיון שכך דרכו (אם לא בבן תרבות ואליבא דרבי אלעזר. כ"מ בגמרא), הרי זה כשן האוכלת פירות וירקות שפטורה ברשות הרבים. טרף ואכל (= שהרגה ואכלה) – חייב, שאין דרכו בטריפה [כשאוכל, אבל טורף ומניח בחוריו או בשביל גורותיו ולבאותיו].

א. הרמב"ם לא הביא דינו של שמואל (וכבר תמה על כך הרי הלכה כשמואל בדיני, מה גם שלא מצינו חולק בדבריו).